

Coperta I: Echnaton, Nefertiti și fiicele lor sub discul solar al lui Aton, Tell el-Amarna.

Coperta IV: *Bustul reginei Nefertiti* (Ägyptisches Museum, Berlin)

Titlul original: Philipp Vandenberg, *Nofertete. Eine archeolo-gische Biographie*, Bastei-Lübbe, Bergisch Gladbach, 1998.

© Bastei-Verlag Gustav H. Lübbe GmbH & Co., Bergisch Gladbach.

Editura SAECULUM I.O.
ISBN 978-973-642-515-8

© Toate drepturile sunt rezervate Editurii SAECULUM I.O.

PHILIPP VANDENBERG

NEFERTITI

O biografie arheologică

Traducere de Magda Petculescu

Editura SAECULUM I.O.

București 2024

- Dawson, Warren R., *Who was Who in Egyptology*, Londra, 1951;
- Ermann, Adolf, *Die Hieroglyphen* [Hieroglifele], Berlin, 1912;
- *Die Literatur der Aegypten* [Literatura egiptenilor], Leipzig, 1923;
- Gardiner, Sir Alan, *Geschichte des alten Ägypten* [Istoria Egiptului antic], Stuttgart, 1965;
- Grapow, Hermann, *Ägyptisches Handwörterbuch* [Dicționar egiptean], Berlin, 1921;
- *Die Erforschung der Altägyptischen Kultur im Rahmen der Akademie* [Cercetarea culturii egiptene antice în cadrul Academiei], Berlin, 1954;
- Helck, Wolfgang, *Ägyptologie an Deutschen Universitäten* [Egiptologia la universitățile germane], Wiesbaden, 1969;
- *Untersuchungen zu Manetho und den Ägyptischen Königslisten* [Cercetări despre Manetho și listele cu regii egipteni], Berlin, 1956;
- Hornung, Erik, *Einführung in die Ägyptologie* [Introducere în egiptologie], Darmstadt, 1967;
- Keller, Werner, *Und die Bibel hat doch recht* [Și totuși Biblia are dreptate], Düsseldorf, 1956;
- Koenigswaldt, Hans, *Lebendige Vergangenheit. Ruhmestaten großer Archäologen* [Trecutul viu. Fapte de glorie ale marilor arheologi], München, 1973;
- Lauer, J.P., *Le Probleme des Pyramides*, Paris, 1948;
- Morenz, Siegfried, *Ägypten und das Berliner Ägyptische Museum* [Egiptul și Muzeul Egiptean din Berlin], Berlin, 1953;
- Petrie, Sir W. M. Flinders, *A History of Egypt*, Londra, 1922;
- *Ten Years's Digging in Egypt: 1881–1891*, Londra, 1892;
- *Methods and Aims in Archaeology*, Londra, 1904;
- Roeder, Günther, *Praktische Einführung in die Hieroglyphen und die ägyptische Sprache* [Introducere practică în hieroglifă și limba egipteană], München, 1926;
- *Altägyptische Erzählungen und Märchen* [Povestiri și povești egiptene vechi], Jena, 1927;
- Schott, Siegfried, *Bemerkungen zum ägyptische Pyramidenkult* [Observații asupra cultului egiptean al piramidelor], Cairo, 1950;
- Sethé, Kurt, *Urkunden der 18. Dynastie* [Acte ale Dinastiei a XVIII-a], Leipzig, 1927;
- *Urkunden des Alten Reiches* [Acte ale Imperiului Vechi], Leipzig, 1932;
- Steindorff, Georg, *Die ägyptischen Gaue und ihre politische Entwicklung* [Numele egiptene și evoluția lor politică], Leipzig, 1909;
- *Die Blütezeit des Pharaonenreiches* [Perioada de înflorire a imperiilor faraonilor], Leipzig, 1926;
- Weigall, Arthur, *A History of Events in Egypt from 1798 to 1914*, Edinburgh, 1915;
- Wilson, John Albert, *Thousand of Years. An Archaeologist's Search for Ancient Egypt*, New York, 1972;
- Zehren, Erich, *Zur Geschichte der Archäologie* [Cu privire la istoria arheologiei], München, 1961.

CUPRINS

CALCULATORUL

Îndrăznețul proiect al lui Ray Winfield Smith – Un templu răspândit în toate direcțiile – Calculatorul o descrie pe Nefertiti – Cea mai mare construcție a lumii – De 564 de ori Nefertiti – Distrugătorii. 5

FRUMOASA

„Cazul Nefertiti“ – Cine este această femeie? – Un mandat istoric de arestare – Prințesa din Mitanni 17

DESCOPERIREA

„Busturi bogat colorate în Casa P 47!“ – Marele sculptor Thutmosis – Clipă hotărâtoare pentru arheologie – Misterul ochiului stâng al (reginei) Nefertiti – Artist din mila faraonului – Reconstrucția unei răsturnări – Lovitura 27

IZVOARELE

34 de tăblițe ne conduc spre Egipt – Senzaționala descoperire – O felahă descoperă arhiva Amarna – Scandal arheologic – Destinatar necunoscut, cum se numește expeditorul? – Părinții arheologiei – Marea descoperire făcută de Charles Edwin Wilbour 40

FARAONUL

Albastru – culoarea zeilor – Teje, eminența cenușie – Înteleptul vizir al lui Amenophis – Puternicul strămoș – Amenophis „cel mareț“ – Un rege face bilanțul – Femeile sunt cântărite în aur – Hicsoșii – Schimbul babilonian de scrisori – Tușratta tatăl Tadușepa – Târguiețile pentru Nefertiti 55

ORAȘUL INTERNAȚIONAL

Sosirea în Teba cea cu o sută de porți – Aurul lucește pe pereți
– Darurile faraonului – Sărbătoarea Opet – Strigăte de bucurie
se aud peste Nil – Ritualul împreunării – Un servitor teban –
Minunea economică din timpul Dinastiei a XVIII-a – Nefertiti
se trezește în parfum de smirnă – Nefertiti și Eje 80

VĂDUVA

Amenophis al III-lea a cunoscut-o oare pe Nefertiti? – Mereu
regentă dublă – Disecarea faraonului – Mormântul din Valea
Regilor – În slujba morții – Ritualul îmbălsămării – Cumplitele
jertfe – Redescoperirea lui Amenophis al III-lea – Comandoul
secret al preoților morții – Tânărul faraon – Incest între mamă
și fiu – Să fi avut Oedip un precursor în istorie? – Nefertiti se
căsătorește cu Amenophis al IV-lea 100

SUCCESORUL

Socru este mândru – Norocul reginei a fost de scurtă durată –
Nefertiti câștigă putere – Ideea religiei soarelui – „Frumoasa, să
trăiască veșnic” – Amenophis își face cunoscute planurile –
Perechea regală la Memphis – Să fi fost iubire? – Echnaton
prin prisma psihanalizei – Diagnosticul neurologilor – 126

ORAȘUL DE VIS

Probleme tehnice – Primii săpători – La Amarna – pe malul
vestic – Vizitarea șantierului – Pe marele bulevard al reședinței
Nefertiti – Marele templu al lui Aton de la Achetaton –
Minunea uitată a lumii – Mormintele neterminate – Când
pereții vorbesc – Omul din umbră – Curtea regală – Nefertiti și
arta – Revoluție în ghips – Cele patru faze ale artei la Amarna
. 144

ZEII

Imperiul miturilor – Osiris în lumea de dincolo – Amun și
„haremul sudic” – Zeul celor 19 milioane de grade – Marele
imn al lui Aton – Nefertiti și monoteismul – Oare Moise a
cunoscut-o pe Nefertiti? 165

MODELUL

„Hatšepsut a guvernat țara după dorința ei ...” – Monumentul –
Moartea fetelor ei – Puterea urii 182

VRAJBA

Misteriosul Semenckare – Ceafa o trădează pe regină – A
iubit Nefertiti o femeie? – Dubla viață a frumoasei regine –
Tabu-ul Nefertiti – Rivala care nu a existat – Un curier la Hatti
. 190

SFÂRȘITUL

Regină caută rege – Șuppiluliuma este dezorientat – Depeșa –
Zile chinuitoare – Un băiat de unsprezece ani: singura speranță
a reginei Nefertiti – Faraonul-copil – Ultimul surâs al
frumoasei regine 209

ANEXĂ

Raporturile în familia reginei Nefertiti – Tabel cronolo-
gic al (reginei) Nefertiti- Tabel cronologic al lui Amenophis al
III-lea – Calendarul egiptean – Suveranii hitiți contemporani
cu Nefertiti – Suveranii din Mitannia contemporani cu Nefertiti
. 223

Bibliografie 230

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VANDENBERG, PHILIPP

Nefertiti : o biografie arheologică / Philipp Vandenberg ;
trad. de Magda Petculescu. - București : Saeculum I.O., 2024
Conține bibliografie
ISBN 978-973-642-515-8

I. Petculescu, Magda (trad.)
94
929

CALCULATORUL

Noi, egiptologii, nu obișnuim să cuprindem rezultatele muncii noastre în ecuații diferențiale. Ne putem doar apropia plini de respect de adevăr, fiind în fiecare moment pregătiți să fim negați pe baza descoperirilor mai recente, a noilor fapte și întrebări care se nasc, și deci obligați să verificăm și să punem la punct ceea ce știm.

Hermann Grapow, egiptolog

Într-o dimineată însorită din primăvara anului 1965, în fața hotelului New Winter din Luxor, au sosit doi bărbați cu o trăsură neagră. Ambii se numeau Smith: unul era Ray Winfield Smith, fost diplomat din Pensilvania, celălalt era William Stevenson Smith, un cunoscut egiptolog din Boston, care voia să examineze un bloc de calcar găsit cu ani în urmă în apropiere de Luxor. Ray Winfield Smith, venit din pură curiozitate, nu bănuia că „din trăsura romantică în care mergea“ va trăi cea mai mare experiență a vieții sale.

După o călătorie de vreo trei kilometri, cei doi bărbați au coborât în fața templului închinat lui Amun din Karnak și au continuat să meargă pe jos. Au trecut de pilonii uriași, de coloanele înalte și de pereții groși – se îndreptau spre o clădire joasă alăturată, unde îi aștepta cineva de la administrație pentru a da la o parte sigiliul cu care era pecetluită ușa.

În depozitul înăbușitor, fără ferestre, erau aliniate blocuri din piatră de diferite mărimi. Uitându-se mai atent, Ray Winfield Smith a descoperit că fiecare din blocurile de calcar aveau pe ele ceva sculptat.

– Câte blocuri sunt aici? a întrebat el.

– Vreo șaisprezece mii a spus W.S. Smith. Cu toate acestea sunt doar câteva rămășițe din marele templu ridicat de Amenophis al IV-lea în cinstea zeului Aton.

- Și ce se face cu ele?

- Nimic, după câte știu.

Ray Winfield Smith a fost șocat de acest răspuns. Să nu fie nimeni interesat de aceste descoperiri?

Revenit la Cairo, R.W. Smith l-a căutat pe directorul Administrației antichităților, Anwar Shoukry, cu care era prieten.

- Nu ar fi bine să cercetăm ceva mai atent rămășițele templului lui Aton? a întrebat el.

- Da, de ce nu faceți Dumneavoastră acest lucru, a fost răspunsul. Ray Winfield Smith a început să fie obsedat de idee. Trebuia să existe o posibilitate ca miile de bucăți din piatră să poată fi așezate în ordine. A ajuns la concluzia că acest puzzle imens ar putea fi soluționat cu ajutorul calculatorului, cu condiția să fie programat cum trebuie. Smith a făcut următorul raționament: Dacă nu vrem să ținem fiecare din bucățile de piatră de 30 x 60 centimetri dedesubt, sau alături de alte 16 000 pietre, pentru a căuta să le aliniem – ceea ce ar dura timp de decenii – atunci aceste pietre trebuie mai întâi fotografiate. Puzzle nu devenea mai simplu, dar mai accesibil.

Îndrăznețul proiect al lui Ray Winfield Smith

Smith a căutat mai departe: dacă s-ar reuși programarea unui calculator pentru ordonarea fragmentelor din piatră, atunci, probabil, s-ar putea face reconstrucția templului. De pildă fiecare piatră fotografiată ar putea primi un număr și ar trebui introdusă pe o cartelă cu același număr în funcție de caracteristici – culoare, prezentare, mărime, detalii – cu precizarea cât mai bine posibilă a datelor. Noțiunea generică „Prezentare“ ar putea fi detaliată: figură, masculină, feminină, rege, regine, etc.

Pare mai simplu, decât a fost în realitate. Deoarece numai prezentările scenice ofereau o diversitate uluitoare. De pildă, existau¹:

I. Scene legate de sacrificiu

b) Echnaton sacrifică singur

c) Echnaton face sacrificii împreună cu Nefertiti, care stă în spatele său,

1. După Donald B. Redford.

d) Nefertiti în timpul aducerii unei jertfe cu una sau mai multe dintre fiicele ei,

e) Taurii sunt doborâți la pământ și tăiați,

f) Bărbați poartă capete și picioare de tauri spre locul de jertfă

g) Bărbați, care duc animalele sacrificate, vase cu tămâie și rostesc rugăciuni

II. Scene de la sărbătoarea Sed¹

b) procesiunea spre și de la palat

c) regele aduce ofrande

d) diferite scene de la jertfe, regele pe un podium, în lectică

III. Scene de la ridicarea templului

b) regele la așezarea pilonilor

c) regele făcând noduri

d) tăierea și așezarea pietrelor

e) ridicarea rampelor

IV. Prezentări ale regelui

b) slujbași aduc flori

c) preoți oferă daruri

d) slujbași aduc în dar animale

V. Scene casnice

b) sărbători, bucate și băuturi, animație cu muzicanți egipteni și eunuci asiatici

c) scene dinaintea „apariției la fereastră“

d) cămări

e) servitori cu câni de vin, mese, rațe, legume, pâine, fructe, haine

f) servitori la închiderea cânilor de vin

g) meșteșugari

VI. Scene cu care de război

VII. Templul denumit Tni- mnv (hieroglifele nu aveau vocale) și ritualurile sale de jertfă

VIII. Templul denumit Rwd- mnw și ritualurile de a aduce ofrande

1. Jubileul guvernului.

IX. Servitori și scalvi în scene mai ample

- a) slujbași de la palat și guvernamentali
- b) soldați în picioare, servind sau fugind
- c) asiatici și nubieni la rugăciune

X. Scene de război

- a) lupta cu care de război
- b) atacarea unui oraș asiatic

XI. Scene de cultivare a pământului și scene în aer liber

- a) la tăiat, cules, secerat
- b) copaci
- c) corăbii și vederi cu marea.

Teoretic, fără să existe vreun dubiu, proiectul era realizabil, chiar dacă egiptologii îl priveau cu scepticism. „Cu noroc și relații“ – spuneau toți cei cărora li se prezentau planurile lui R.W. Smith, – „s-ar putea reuși, dar cine poate!“ Smith le-a avut pe amândouă: a avut noroc că concernul internațional IBM avea la Cairo o reprezentanță. Fascinați de ideea americanului, cei de la IBM și-au oferit spontan colaborarea. Prin relațiile sale, Smith a găsit și finanțatori precum și sprijinul necesar din partea autorităților egiptene. Proiectul a fost finanțat de Muzeul Universității din Pennsylvania, Smith făcea parte din corpul ei de cercetători. Au mai susținut proiectul National Geographic Society din Washington, ministrul egiptean al culturii, Dr. Sarwat Okasha și secretarul său de stat, Dr. Gamal Mukhtar.

Smith l-a câștigat de partea sa pe egiptologul Prof. Charles F. Nimes, de la Institutul de Orientalistică din Chicago. Acesta a devenit consilierul său. Au mai colaborat cu el Prof. John A. Wilson, egiptolog la Institutul de Orientalistică, directorul Institutului Arheologic din Elveția, dr. Herbert Rieke și fostul decan al Facultății de Egiptologie din Cairo, prof. Abdel Moneim Abu Bakr.

Smith l-a angajat ca fotograf șef pe prietenul său, James Delmege, care trăia la Roma. Dacă Delmege ar fi știut că va avea de făcut peste 40 000 de fotografii ale unor pietre, bine păstrate, unele semănând între ele, mereu de la aceeași distanță de obiect-cine știe, dacă ar fi acceptat contractul. Dar și el a fost atras de elementul de noutate, de ceva nemaîntâlnit: ideea ca un calculator, în anul 1965 d. Hr., să fie folosit pentru reconstrucția

unui templu egiptean din jurul anului 1360 î. Hr. Iar fotografiile tuturor bucăților de piatră găsite constituiau premisa necesară a acestei încercări. Un proiect dificil în căldura toridă de acolo – în zilele bune Delmege și asistenții săi făceau câte 400 de fotografii.

Un templu răspândit în toate direcțiile

Arheologii ce lucrau pentru calculator, de la Karnak, nu au limitat activitatea fotografică numai la aceste depozite. Cercetători, preocupați de alte proiecte, au dat și ei de fragmente ale unui templu, probabil al celui al lui Aton din Karnak. O echipă canadiană, cercetând templul lui Osiris a găsit niște pietre ce, probabil, erau din cel al lui Aton, unul era montat în podea, celălalt era pe un fundament din timpul regelui Nectanebo I (387–360 î.Hr.). Abdo Tahha, un arab din regiunea Karnak s-a ambiționat să atragă atenția arheologilor asupra blocurilor din templul lui Amon, descoperite de el în tufișul de eucalipt împietrite în fundamentele caselor sau pur și simplu în nisip.

În sfârșit Ray Winfield Smith, a făcut o călătorie în Europa și în America, pentru a fotografia pietrele din muzeele de acolo, care și ele făceau, probabil, parte din același templu. Smith a revenit la Cairo și avea la el nu numai noi unități de măsură pentru puzzle său monumental, ci și reproduceri ale unor pietre care, în vremurile tulburi ale celui de al doilea război mondial, au dispărut prin canalele dubioase ale negustorilor de antichități. Poate că vreun colecționar particular sau muzee mici, care ar deține vreun fragment din templul lui Aton, vor fi făcute atente prin această carte. Ei nu trebuie să pună la dispoziție piesa lor foarte valoroasă – ar fi suficientă o fotografie pentru a umple un loc liber – în dublul sens al cuvântului – o „nouă imagine“ a unor importante fapte istorice și a raporturilor dintre ele.

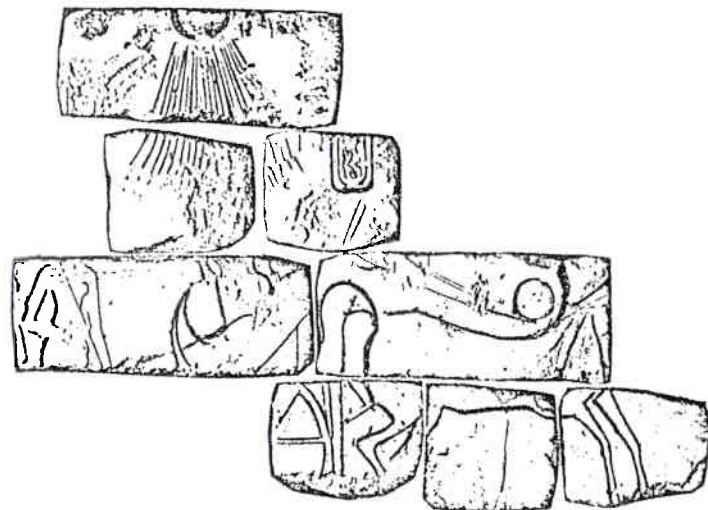
„Niciunul dintre noi“, relatează R.W. Smith, „nu va uita starea de încordare din timpul primei încercări de reconstrucție“. Era la Cairo, Smith închiriasse niște spații pentru birouri pentru a arhiva miile de fotografii (din considerente economice au fost făcute numai fotografii alb/negru format 6 x 6, iar color numai la piese deosebite) și descrieri. Asmahan Shoucri, o egipteană drăguță, cu ochi negri, și profesorul Sayed Tawfik aveau misiunea interpretării datelor calculatorului IBM, printate pe role de hârtie, pe șaisprezece coloane de cifre. Calculatorul nu a furnizat o reconstrucție finită, el dădea doar indicații cum să se facă puzzle.

Într-o dimineață, Smith de-abia venit la birou, a auzit un strigăt: „Se potrivește!“ Era Asmahan. În fața ei pe biroul imens, plin de sute de copii, erau două fotografii alăturate. Ele arătau raze ale soarelui, simboluri ale lui Aton și un grup de hieroglife. Nimic special s-ar fi putut spune și totuși era ceva senzațional: era pentru prima oară când o mașinărie recompunea ceva distrus de mâna omului cu peste trei mii trei sute de ani în urmă. Pentru prima oară un calculator era folosit de arheologie și a făcut ceea ce nu au reușit generații de oameni de știință. Și suna de parcă ar fi fost o voce din cel de al doilea mileniu î. Hr. când egiptologii au reușit să descifreze scrierea hieroglifică: „Inima zeității se bucură“

Calculatorul o descrie pe Nefertiti

În pofida fascinației ce i-a cuprins pe toți cei ce participau la proiect, munca lor era una foarte rațională. Era vorba ca din cele șaisprezece rânduri de cifre, scoase de calculator pentru fiecare bloc de piatră, să fie probate toate posibilitățile, dar și să fie excluse toate erorile, până ce rămăneau numai două numere pentru piatra respectivă: numărul pietrei și numărul filmului. De pildă imaginea reginei Nefertiti, condusă în carul ei elegant de „șofer“, arată astfel conform calculatorului:

Filmul Nr.		Piatra Nr.
1984—3		0322 02801
	Dedesubt	
1987—9		0327 05301
	alături	
2104—12		0902 03508
	Dedesubt	
2110—I L		0901 01504
	alături	
2110 - II R		0901 05104
	Dedesubt	
2113 - 10		0901 02510
	Alături	
2116 - 8 L		0901 03912
	Alături	
2481		0903 00401

Nefertiti în carul ei.
Reprezentare făcută cu ajutorul calculatorului.

Dar ce înseamnă această reprezentare – Nefertiti la o ieșire în carul ei – pentru știință? Este o dovadă a independenței cu care regina își permitea să-și facă o plăcere. Până atunci, în scene similare, Nefertiti stătea mereu înapoia soțului ei, Echnaton, în car. În mod normal numai faraonul conducea carul, acesta era considerat un simbol al puterii și forței, adus în Egipt de hicsoși în secolul al XVII î. Hr. Oare Nefertiti a deținut mai multă putere decât au crezut istoricii până acum? Să fi fost ea chiar mai influentă decât soțul ei, faraonul-zeu? Sau Nefertiti a fost ea însăși un faraon?

Poate acele pietre dădeau un răspuns.

Încă de la finele secolului trecut, egiptologii știau de existența unui templu al lui Aton la Karnak. Dar el părea înghițit de pământ. Nu au mai rămas din el nici bucăți de temelie, nici de moloaz.

Ideea redescoperirii acestei construcții a fost lansată de egiptologul francez Henri Chevrier în 1926, când acesta a primit însărcinarea să restaureze cel de al doilea pilon din sala cu colonade a templului lui Amun din Karnak. Se părea că forțele

naturii parcă voiau să readucă în memorie monumentală construcție din secolul al XIV-lea: cel de al doilea pilon s-a răsturnat probabil din cauza unui cutremur în secolul I î.Hr. și astfel primul pas a fost făcut. După aceea construcția impresionantă a început să se degradeze, iar la începutul secolului forurile egiptene au constatat: pericol acut de prăbușire.

Chevrier nu a avut de ales și a trebuit să mute totul, piatră cu piatră și să reconstruiască totul. A luat în calcul toate dificultățile posibile, dar nu i-a trecut prin cap că în pilonul răsturnat va descoperi resturile unui alt monument, mai vechi și mai important. O cercetare sumară a arătat că pietrele de construcție folosite de Haremhab ar putea fi resturi ale templului lui Aton. După ce Chevrier a descoperit alte 27 de statui diferite ale lui Echnaton, nu a mai avut nici o îndoială: acolo trebuia să fi fost locul măreței construcții.

Cea mai mare construcție a lumii

După părerea lui R.W. Smith, templul lui Aton din Karnak a avut o lungime de 1,6 kilometri, deci, dacă are dreptate, a fost cea mai mare construcție ridicată vreodată de mâna omului, cu scopul să eclipseze piramidele. Cum a ajuns cercetătorul american la această teorie senzațională?

Până acum nici cu ajutorul calculatorului IBM nu s-a putut calcula dimensiunea exactă a templului; arhitectura egipteană nu cunoștea reguli statice și nici puncte de reper pentru înălțime, lățime și lungime. Chiar dacă ar fi avut asemenea legi, „revoluția culturală“ a epocii respective le-ar fi ignorat cu siguranță. Arheologii cu experiență calculează dimensiunile templului pe baza raportului dintre blocurile din piatră prelucrate și neprelucrate. Firește numărul celor neprelucrate este mai mare, decât al celorlalte.

Până în prezent au fost înregistrate circa 40 000 de blocuri din piatră prelucrate și se bănuiește că templul lui Aton de la Karnak a avut circa 250 000 de blocuri. Dar având în vedere că raportul dintre blocurile din piatră prelucrate și cele neprelucrate nu poate fi stabilit și că numărul lor variază în funcție de momentul construirii, prelucrare și posibilități financiare, toate calculele privitoare la dimensiunile templului rămân doar ipoteze. Sigur

este doar că sanctuarul a fost unul dintre cele mai mari ridicate vreodată. Cele opt nume ale templului („discul soarelui în casa discului soarelui“) conduc la concluzia că era un complex format din mai multe clădiri. La baza lucrărilor lui Donald B. Redford, urmat de R.W. Smith, au stat cinci factori:

1. noile descoperiri făcute în cursul ultimelor săpături;
  2. concluziile care se pot trage din raportul blocurilor din piatră cu imagini sculptate față de cel al celor neprelucrate din întregul complex;
  3. similitudinile arhitectonice ale templului lui Aton cu construcțiile de la Amarna, din care s-au păstrat cel puțin fundațiile;
  4. pereții reconstruiți deja și imaginile picturale;
  5. ce blocuri din templul lui Aton au fost folosite în alte părți.
- De pildă, trei pătrimi din pietrele pe care era sculptată Nefertiti au fost descoperite în cel de al doilea pilon ridicat de Haremhab, în timp ce al nouălea pilon, ridicat tot de Haremhab, nu are nici un asemenea bloc din piatră.

Pentru munca de reconstrucție a arheologilor, importante nu sunt numai sculpturile sau desenele, activitatea științifică începe cu transportarea blocurilor la locul construcției. O echipă franco-egipteană a stabilit că blocurile din piatră din templul lui Aton folosite la ridicarea pilonului nu au fost luate la întâmplare. Aceasta înseamnă că: blocurile așezate alături de calculator aveau pe ele scene ce se legau între ele și au fost găsite în aceeași ordine. S-ar părea că blocurile din piatră de la templul lui Aton au fost luate unul după altul și transportate de sclavi la locul noii construcții.

Cu cât distanța de locul noii construcții era mai mare – susține Redford – „cu atât pare mai verosimil că blocurile au așteptat pe parcurs să fie transportate la locul de folosință. Cu cât aceasta se petrecea mai des, ele au fost așezate mai departe una de alta. Cert este că blocurile inițiale nu au fost găsite la distanțe prea mari unul de altul în cele mai multe cazuri. De aceea pare improbabil că blocurile au fost transportate la o distanță prea mare de locul inițial“.

Redford mai crede că blocurile au fost dislocate în funcție de necesitățile noii construcții și duse de muncitorii lui Haremhab la noul șantier, unde au fost asamblate. Cercetătorul american caută două din monumentele templului lui Aton „unde la capătul sudic al axei nord-sud“ și alte trei „la capătul vestic al axei

est-vest“. Redford îl contrazice aici pe predecesorul său, R.W. Smith, care a căutat templul lui Aton în prelungirea estică a acei vest-est a templului lui Amun.

De 564 de ori Nefertiti

În arhitectura templului lui Aton de la Karnak se oglindește, după cum se pare, lupta de putere dintre puternica Nefertiti și Echnaton, cel slab, luptă pierdută probabil de faraonul foarte bolnav. Reconstrucția templului lui Aton nu este nici pe departe încheiată (ea va dura încă mulți ani); dar dacă pornim de la ideea că templul a fost construit cu o axă simetrică și că sculpturile pereților de pe partea stângă și cea dreaptă se leagă între ele, rezultă următoarele:

În templul lui Aton de la Karnak casele cu numele Nefertiti apar de 564 de ori. De 282 de ori frumoasa regină privește spre dreapta, de 282 de ori spre stânga. Cu însemnele ei caracteristice – coroana regală și discul lui Aton în păr – ea privește de 67 de ori spre stânga și de 63 de ori spre dreapta, după cum a numărat Redford. El a mai descoperit că Echnaton apare numai de 320 de ori (în 179 de poziții este îndreptat spre stânga și de 141 spre dreapta). Nu s-a găsit nici o explicație. Ar putea fi doar întâmplător, totuși ceva foarte curios. Un lucru pare sigur: în perioada terminării templului lui Aton influența politică (religioasă) a soției Nefertiti era mai mare decât a faraonului Echnaton. Cum altfel s-ar putea explica faptul că frumoasa regină a construit în acel complex o sală proprie cu colonade și că în giganticul complex ea apare de două ori mai mult decât Echnaton, socotit până atunci „reformatorul“, părintele religiei Aton? Cum putea, oare, o femeie, al cărei titlu oficial era „soția regelui“ să apară în această Mekka a religiei Soarelui pe toți pereții, dacă nu ea ar fi fost inițiatorea acestei noi orientări religioase? Cum putea, oare, o femeie, despre care multă vreme egiptologii nu știau prea multe, doar că era nespuse de frumoasă, să ordone construirea unei hale imense cu 28 de colonade, toate ornamentate cu singur motiv: Nefertiti?

Arhitectura acestor colonade este la fel de singulară, ca și destinul celei ce a ordonat construirea lor. Prin reconstruirea colonadelor Nefertiti putem descoperi nu numai elemente importante despre viața ei, ci și alte lucruri interesante și

concludente. Până acum majoritatea egiptologilor au considerat că templul și casele cu numele Nefertiti și Echnaton au fost distruse în timpul lui Haremhab. Astăzi știm că Ramses al II-lea a fost cel care nu a suportat să mai vadă imagini cu Nefertiti și Echnaton. Haremhab a văzut experimentul „monoteist“ doar ca unul nereușit, ale cărui urme trebuiau șterse. El nu a început cu furie distrugerea unor imagini, ci doar a demontat piatră cu piatră templul și a folosit totul pentru proiectele sale. Dacă ar fi fost mânat de ură personală – cum a făcut Ramses mai târziu – ar fi ordonat distrugerea oricărei imagini a lui Echnaton și Nefertiti. Colonadele cu Nefertiti demonstrează că nu a fost așa.

Din păcate, National Geographic Society, care a finanțat cercetările cu ajutorul calculatorului, păstrează secrete rezultatele și nu a acceptat ca documentele apărute în publicațiile ei să fie reproduse. De aceea noi nu putem include aici nici o imagine cu colonadele respective.

Distrugătorii

Imaginile cu Nefertiti au fost distruse în parte cu toporul; se pare că nu intenționat, ci din necesități de construcție. De pildă, pe colonada a treia, figura Nefertiti s-a păstrat intactă în trei locuri. Pe colonada a doua găsim casele intacte cu numele Nefertiti. De la doi metri și jumătate în sus nici o casetă sau imagine nu au mai fost distruse. Dar, pentru că la colonadele de zece metri înălțime era nevoie de schele și sprijin (de pe una singură ar fi putut fi șterse toate imaginile și cartușele cu numele Nefertiti) putem conchide că distrugerile au fost făcute de persoane ce nu au lucrat la comandă precisă oficială. Dacă ordinul ar fi fost dat de faraon, el nu s-ar fi limitat numai la distrugerea figurii reginei, ci mai ales la discul solar, imaginea noii direcții religioase. Dar o asemenea distrugere nu s-a putut constata la unsprezece din colonadele folosite la noua construcție.

Este cert că o femeie atât de frumoasă și influentă ca Nefertiti a avut dușmani. Cei ce au distrus desenele și sculpturile ei trebuie căutați în cercul ei. Și aceasta este încă o dovadă că „mărețta soție a regelui“ a avut o importanță istorică: ceea ce istoricii și arheologii au arătat de mai multe ori. R.W. Smith, cu metoda lui originală, a fost primul care a furnizat prima dovadă a acestei teorii. Mozaicul ce se conturează în fața noastră cu figura istorică